

Svačinová, Iva

Strategické manévrování v novinové zprávě: případ Hawkingovy podpory legalizace eutanazie

Pro-Fil. 2014, vol. 15, iss. 2, pp. [58]-72

ISSN 1212-9097

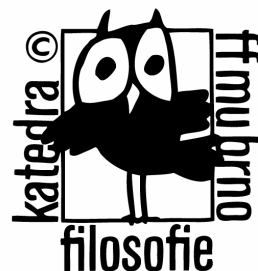
Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/pf15-2-1035>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134121>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Strategické manévrování v novinové zprávě: případ Hawkingovy podpory legalizace eutanazie

Iva Svačinová

Abstrakt: Text je věnován možnostem argumentační analýzy novinových zpráv. Novinová zpráva je v článku pojata jako typ komunikační aktivity, který specifickým způsobem ovlivňuje podoby možného přesvědčování. V žánru novinové zprávy není novináři umožněno explicitně předkládat a podporovat stanovisko, můžeme však předpokládat, že existují specifické způsoby, jak se s těmito omezeními může mluvčí vypořádat. V textu jsou využity nástroje, které do teorie argumentace zavádí Frans van Eemeren a Peter Houtlosser v programu tzv. rozšířené pragma-dialektiky, která do zkoumání argumentace začleňuje také výzkum rétorických strategií. Text se zaměřuje na analýzu strategického manévrování: snahy po zachování rovnováhy mezi dialektickou správností a rétorickou účinností v limitech, které stanovuje typ komunikační aktivity. V textu je uvažováno, že rekonstrukce relevantních argumentačních prvků může vycházet z toho, jakým způsobem jsou v textu zprávy prezentovány aktéři nebo situace. Text ilustruje možnosti analýzy na případové studii zprávy „Britský kosmolog Hawking podporuje právo na asistovanou sebevraždu“, kterou publikovala v září 2013 agentura Reuters. Analýza ukazuje, že zpráva nemá pouze informační charakter, ale je v ní realizováno specifické přesvědčování čtenářů. V analýze zprávy jsou identifikovány dva strategické manévry. V prvním případě je zkoumána specifická prezentace názorového střetu mezi zastánci a odpůrci legalizace eutanazie, ve druhém případě specifická prezentace Stephena Hawkinga jako mluvčího podporujícího eutanazii, jehož zájmy se marně pokouší hájit odpůrci eutanazie. Na základě identifikace těchto strategií je nabídnuta rekonstrukce argumentů ve prospěch stanoviska, že odpůrci eutanazie by měli souhlasit s legalizací eutanazie.

Abstract: The paper deals with possibility of an argumentation analysis of news reporting. A news report is conceived as a communicative activity type which specifically influences a form of possible persuasion. In the genre of news reporting a journalist can neither submit a standpoint nor support it explicitly, but we can assume that there are specific ways to deal with these constraints. In the paper are used the tools introduced into argumentation theory by Frans van Eemeren and Peter Houtlosser under the programme of extended pragma-dialectics which integrates research of rhetoric strategies into examining the argumentation. The paper

is focused on the analysis of strategic maneuvering: an effort to maintain a balance between dialectical correctness and rhetorical effectiveness in limits specified by the communicative activity type. In the paper, it is considered that the reconstruction of relevant argumentation elements may result from the way in which actors or situations are presented in the report. The paper illustrates the possibilities of analysis in a case study of the report “British cosmologist Hawking backs right to assisted suicide” published in September 2013 by Reuters. The analysis shows that the report is not only for information purposes, but it realizes a persuasion of readers. Two strategies are identified in the analysis of report: the specific presentation of conflict of opinion between supporters and opponents of legalization of euthanasia and the specific presentation of Stephen Hawking as a speaker supporting euthanasia whose interests are protected by opponents of legalization. Based on identification of these strategies reconstruction of the arguments is offered in favor of the standpoint that opponents of euthanasia should agree with the legalization of euthanasia.

Klíčová slova: argumentace, eutanazie, pragma-dialektika, Stephen Hawking, strategické manévrování

Keywords: argumentation, euthanasia, pragma-dialectics, Stephen Hawking, strategic maneuvering

Úvod

17. září 2013 zveřejnila stanice BBC krátký rozhovor se Stephenem Hawkingem proložený upoutávkami na připravovaný biografický dokument nazvaný „Hawking“. Rozhovor se dotkl různých témat, Hawking promluvil o životě s postižením, o svém vztahu k vědě, komunikaci skrze počítačový syntetizér, zaspekuloval o budoucnosti lidstva a v závěru se krátce zmínil o roli humoru a vlastních hereckých vystoupeních v televizních seriálech. Jedním z témat, která byla v rozhovoru otevřena, byla otázka eutanazie, jejíž legalizaci Hawking několika slovy podpořil (srov. BBC, 2013). Ještě tentýž den publikovala o Hawkingově vystoupení agentura Reuters zprávu s názvem „Britský kosmolog Hawking podporuje právo na asistovanou sebevraždu“. Jediným tématem z těch, k nimž se Hawking vyjádřil, zvýznamněným v této zprávě, je podpora eutanazie: Hawkingovo vystoupení je zde prezentováno jako významný příspěvek k diskuzi mezi zastánci a oponenty legalizace (srov. Reuters, 2013).

Novinová zpráva je obvykle považována za ideálně neargumentační žánr, který se právě tímto rysem odlišuje od argumentačně laděných komentářů či sloupků (srov. Keeble, 2006, s. 109). V tomto textu se ovšem přikláním k názoru, že i žánr novinové zprávy může být dějištěm přesvědčování, třebaže v subtilnější podobě. Přesvědčovací roli můžeme připsat jak výběru faktů, tak i způsobu, jakým jsou tyto fakty prezentovány. Tedy, přestože novinář nemůže otevřeně předložit a bránit stanovisko, existují způsoby, jimiž může vést své čtenáře ke konkrétní interpretaci a získat pro tuto interpretaci jejich podporu. Předkládání faktů konkrétním způsobem tedy budu v tomto textu považovat za novinářovo specifické

strategické manévrování: pokus o dosažení rovnováhy mezi dialektickou správností a rétorickou úspěšností předložené argumentace (srov. Greco-Morasso, 2014, s. 198).

V tomto textu představuji argumentační rekonstrukci a analýzu zprávy o Hawkingově vystoupení. Domnívám se, že ve zprávě agentury Reuters lze identifikovat argumentační linii obhajující legalizaci eutanazie, v níž je využito poměrně sofistikované strategické manévrování cílené na přesvědčení čtenářů textu. V analýze argumentace využiji nástroje, které do teorie argumentace zavádí tzv. pragma-dialektika. Nejprve představím pragma-dialektické pojetí argumentace a koncept strategického manévrování. V následující části provedu rekonstrukci argumentace a analýzu argumentační strategie v textu o Hawkingově vystoupení. Ukážu, jakými prostředky je budována argumentační strategie, a jakými způsoby je cíleno na snazší přesvědčení publika. Hluběji se budu věnovat funkci dvou komplexních manévru: způsobu, jakým je před čtenáři prezentován názorový střet mezi zastánci a odpůrci legalizace eutanazie, a specifickému způsobu prezentace Stephena Hawkinga.

1 Strategické manévrování

Pragma-dialektika definuje argumentaci jako „(...) verbální, sociální a racionální aktivitu zaměřenou na přesvědčení rozumného kritika o akceptovatelnosti stanoviska předložením souboru propozic zdůvodňujících nebo odmítajících propozici vyjádřenou ve stanovisku.“ (van Eemeren & Grootendorst, 2004, s. 1) Argumentace je tedy pojímána nejen jako produkt, ale i jako proces, který ideálně vede k vyřešení názorového střetu. Názorový střet je v pragma-dialektice rekonstruován podle modelu kritického dialogu, který zahrnuje čtyři fáze: konfrontační, v níž dochází k identifikaci názorového střetu, otevírací, v níž strany vyjednávají sdílená východiska a diskuzní role (protagonista obhajuje určité stanovisko, antagonist a jej zpochybňuje či vyvrací), argumentační, v níž obě strany předkládají argumentaci a vznášejí pochybnosti a kritiku, a uzavírací, v níž dochází k rozhodnutí názorového střetu. Autoři přitom definují deset pravidel, která musí být v těchto fázích dodržena, aby nedošlo k argumentačním chybám a tedy ke zmaření cíle, jímž je vyřešení názorového střetu (srov. van Eemeren et al., 2013, s. 283-284).

Ve svých pozdějších textech zavádějí Frans van Eemeren a Peter Houtlosser do pragma-dialektického modelu koncept strategického manévrování, který umožňuje v rámci normativního modelu argumentace výzkum rétorických strategií (van Eemeren & Houtlosser, 2002, 2003, 2008; van Eemeren, 2010). Rétorické strategie jsou v tomto modelu pojaty jako takové kroky provedené mluvčími v diskuzi, které jsou motivované snahou udržet křehkou rovnováhu mezi dialektickým závazkem k rozumné diskuzi a snahou zvítězit v názorovém střetu v hranicích, které vymezuje typ dané komunikační aktivity, v níž se střet odehrává.

Van Eemeren a Houtlosser uvažují strategické manévrování v pojmech strategií a forem. Argumentační strategie pojímají jako „metodologické postupy k ovlivnění výsledků konkrétní dialektické fáze a diskuze jako celku, k zajištění výhody strany, které se manifestují v určité fázi diskurzu systematickým, koordinovaným a simultánním využitím dostupných možností.“ (van Eemeren & Houtlosser, 2006, s. 384) Tedy, existují specifické strategie pro konfrontační fázi, které jsou cíleny na definování názorového střetu způsobem, který bude výhodný pro jednu ze stran. Stejně tak můžeme uvažovat specifické strategie pro otevírací,

argumentační i uzavírací fázi, které vedou k vytvoření výhodnější pozice pro jednu z diskuzních stran (srov. van Eemeren, 2010, s. 45).

Formy pak můžeme definovat jako třídy voleb, které mohou být relevantní pro budování argumentační strategie. Van Eemeren a Houtlosser rozlišují tři základní formy: výběr z topického potenciálu, přizpůsobení se publiku a užití prezentačních prostředků (srov. van Eemeren & Houtlosser 2006; van Eemeren, 2010, s. 93-96). Typickým využitím topického potenciálu může být volba konkrétního argumentu z repertoáru jiných dostupných (např. méně známých či snadněji napadnutelných) či volba konkrétního argumentačního schématu. Příkladem přizpůsobení publiku může být využití argumentů, které jsou již oponentovi/publiku známé nebo pro něj přijatelné. Van Eemeren uvažuje jako typické využití tohoto aspektu strategického manévrování tzv. *conciliatio* – převzetí části argumentace oponenta a její využití ve prospěch vlastního stanoviska. Využití prezentačních technik pak můžeme ilustrovat např. technikou častého opakování stanoviska, tzv. *repetitio* (srov. van Eemeren, 2010, s. 165).

Pragma-dialektika nepojímá argumentaci jako pouhý teoretický koncept uchopený prostřednictvím ideálního modelu kritické diskuze – na prvním místě ji chápe jako empirický fenomén, který se může odehrávat v různých typech komunikační praxe (van Eemeren & Houtlosser, 2005; van Eemeren, 2010). Tyto komunikační praxe jsou obvykle spojeny se specifickým druhem institučního kontextu, a zároveň jsou řízeny sumou více či méně konvencionalizovaných pravidel, která jsou s tímto kontextem spojena. Van Eemeren zavádí pro analýzu a hodnocení strategického manévrování v rámci standardizovaných komunikačních praxí koncept typu komunikační aktivity: každou komunikační praxi můžeme charakterizovat určitým stupněm konvencionalizace (srov. van Eemeren, 2010, s. 130).

Uvažujme to na příkladu: jinými konvencemi se řídí komunikační aktivita předvolební debaty a jinými například mírové rozhovory. V předvolební debatě spolu diskutují dva kandidáti, ovšem jejich argumenty spíše cílí na přesvědčení třetí strany: diváků, jejichž hlasy chtějí získat, nikoli jejich přímého oponenta; opomenout pak nesmíme roli moderátora a vliv jeho řízení diskuze na výslednou podobu argumentů (srov. van Eemeren, 2010, s. 148). V mírových rozhovorech naopak jde oběma diskutujícími především o přesvědčení oponenta, nikoli třetí strany; strany se snaží o dosažení výstupu, v němž budou naplněny zájmy obou stran v maximálním, oboustranně akceptovatelném rozsahu. Typickým rysem argumentace v tomto typu komunikační aktivity je výskyt nabídek, protinabídek nebo podmíněčných slibů: „pokud umožníte X, my uděláme Y“ (srov. van Eemeren, 2010, s. 150). Strategické manévrování je pak těmito konvencemi ovlivněno: konvence limitují možnosti strategických manévřů – není možné předkládat jakoukoliv argumentaci, ale takovou argumentaci, která tyto zvyklosti respektuje. Zároveň však tyto limity vytvářejí pro strategické manévrování specifické příležitosti, které mohou být mluvčími využity ke zvýšení rétorického účinku předložené argumentace (srov. van Eemeren, Houtlosser, 2005; van Eemeren, 2010, s. 152).

Pojímáme-li v našem případě novinovou zprávu jako typ komunikační aktivity, pak zřejmě musíme jako významný konvenční rys této aktivity akceptovat to, že mluvčímu-novináři není umožněno – na rozdíl od politiků v předvolební diskuzi či mírovém rozhovoru – otevřeně předkládat stanovisko a explicitně jej hájit prostřednictvím argumentů. S ohledem na

tyto limity musí k přesvědčování čtenářů volit jiné prostředky: vhodnou volbou může být rámování faktů takovými způsoby, které povedou čtenáře ke konkrétní interpretaci faktů, které mohou být pojaty jako argumenty podporující jisté (implicitní) stanovisko (srov. Greco-Morasso, 2014, s. 201).

2 Strategické manévrování s Hawkingovou podporou eutanazie

Jak již bylo krátce naznačeno v úvodu, agentura Reuters zvýznamňuje jediné téma z Hawkingova rozhovoru pro BBC, jeho vyjádření podpory legalizaci eutanazie. Text je pojmenován „Britský kosmolog Hawking podporuje právo na asistovanou sebevraždu“ a Hawkingovy výroky jsou doplněny o představení jeho osoby prostřednictvím konkrétních okamžiků z jeho života: okamžik, kdy mu v mládí byla diagnostikována nevléčitelná nemoc s vyhlídkou pouhých několika let života, případně okamžik, kdy byl po zápalu plic v bezvědomí připojen na přístroje a jeho žena měla možnost nechat přístroje vypnout. Hawking je dále představen jako jeden z předních světových vědců, zmíněno je i jeho vystoupení v televizních seriálech. Text zprávy uvádím v plném znění:

- 1 Britský kosmolog Hawking podporuje právo na asistovanou sebevraždu
- 2 Britský kosmolog Stephen Hawking podpořil právo lidí, kteří jsou nevléčitelně nemocní,
3 zvolit si ukončení svého života a získat k tomu pomoc, bude-li zaručen bezpečnostní rámec.
- 4 Na invalidní vozík upoutanému Hawkingovi byla diagnostikována motorická neuronální
5 nemoc ve 21 letech a bylo mu řečeno, že mu zbývají dva až tři roky života. Nyní je mu 71 a je
6 jedním z předních světových vědců, známý zvláště svou prací o černých dírách a jako autor
7 mezinárodního bestselleru „Stručná historie času“.
- 8 Ještě před tím, než bude tento týden spuštěn dokument o jeho životě, Hawking řekl, že
9 podporuje právo zemřít, ale pouze, pokud si osoba zvolila tuto cestu.
- 10 Vzpomenul, že byl jednou po zápalu plic napojen na nemocniční přístroje a jeho žena dostala
11 možnost přístroje vypnout, a ukončit tak jeho život, ale on sám si to nepřál.
- 12 „Myslím, že lidé, kteří mají nevléčitelnou smrtelnou chorobu a hodně trpí, by měli mít právo
13 se rozhodnout pro ukončení života. A ti, kteří jim v tom pomáhají, by neměli být stíháni“ řekl
14 Hawking BBC.
- 15 „Musí existovat záruky, že daná osoba skutečně chce ukončit svůj život a nejsou do toho
16 tlačeni nebo to není učiněno bez jejich znalosti a souhlasu, tak jak to bylo v mém případě.“
- 17 Asistovaná sebevražda je v Británii nelegální a problém toho, zda ji legalizovat pro lidi,
18 jejichž životy jsou neúnosné, je tématem debat v mnoha zemích.
- 19 Zastánci práva na smrt říkají, že lidem schopným učinit takové rozhodnutí, by mělo být
20 umožněno zemřít s důstojností. Oponenti říkají, že liberalizace zákona by mohla uvést
21 zranitelné osoby do ohrožení.
- 22 Ve Švýcarsku a některých amerických státech jsou některé formy eutanazie nebo asistované
23 sebevraždy za jistých okolností legální.
- 24 Hawking, který se jako host vyskytl v TV show, jako jsou Simpsonovi a Star Trek říká, že
25 aktivní mysl a smysl pro humor jsou klíčem k jeho přežití.
- 26 Hawking komunikuje skrze sval tváře spojený se senzorem a komputerovaný hlasový
27 systém. Nabádá, aby se každý s nemocí zaměřil na to, co může dělat a nelitoval toho, co dělat
28 nemůže.
- 29 „Teoretická fyzika je jedno pole, kde zdravotní postižení není handicap. Všechno je v mysli,“
30 říká vědec, který pracuje na univerzitě v Cambridge.
- 31 Dokument „Hawking“ od Vertigo Films bude v Británii uveden 20. září. (Reuters, 2013)

Obecně můžeme zprávu analyzovat jako fragment argumentační pře, která probíhá mezi proponentem – autorem textu a jeho čtenáři – spíše nevyhraněným publikem; zpráva nám zprostředkovává promluvu proponenta. Pokusím se ukázat, že způsob, jakým je v textu představován názorový střet mezi zastánci a odpůrci eutanazie i figura Hawkinga, může být rekonstruován jako argumentační podpora implicitního stanoviska, podle něžž *by odpůrci legalizace eutanazie měli s legalizací eutanazie souhlasit*. Autora textu tedy můžeme pojímat jako spadajícího do skupiny zastánců eutanazie, čtenáři textu jsou pojeti jako strana, která není s autorem v přímém konfliktu (na rozdíl od odpůrců eutanazie), nezastává opoziční stanovisko, spíše pouze vznáší pochybnosti. Autor se svou argumentací pokouší tuto skupinu získat na svou stranu, snaží se ji přesvědčit o tom, že názor odpůrců eutanazie je nerelevantní. Používá k tomu dvou prostředků: nejprve představuje názorový střet mezi zastánci a odpůrci eutanazie, jako by byl rozhodnutý ve prospěch zastánců, následně prezentuje Stephena Hawkinga jako příklad osob, které, ač zřejmě náleží do skupiny, jejíž zájmy chtějí odpůrci eutanazie hájit, zastávají spíše stanovisko protistrany.

2.1 Názorový střet mezi zastánci a odpůrci eutanazie

Věnujme se nejprve prvnímu prostředku. Představení názorového střetu mezi zastánci a odpůrci eutanazie je explicitně provedeno na řádcích 19-21. Uvažujme představení tohoto střetu vzhledem k publiku čtenářů, kteří jsou jeho diváky, a které se autor textu pokouší přesvědčit o výrazně přesvědčivějším stanovisku strany zastánců. Názorový střet je nám prezentován jako spor, v němž proti sobě stojí dvě strany: zastánci legalizace eutanazie a jejich odpůrci. Zastánci podporují své stanovisko tvrzením o možnosti volby důstojného umírání, jejich oponenti nabízejí protiargument proti stanovisku, podle něžž může takový zákon uvést do ohrožení zranitelné osoby. Explicitně vyjádřený spor je prezentován jako tzv. smíšený jednoduchý názorový střet, v němž se vede spor o akceptaci jednoho stanoviska:

Zastánci legalizace eutanazie:

+/1 Eutanazie by měla být legalizována.

1.1 Lidé schopní takového rozhodnutí mají právo na důstojnou smrt.

Odpůrci legalizace eutanazie:

-/1 Eutanazie by neměla být legalizována.

1.2 Liberalizace zákona by mohla uvést do ohrožení zranitelné osoby.¹

¹ V textu používám standardní pragma-dialektickou notaci: číslovka = propozice, k níž se vztahuje stanovisko, argument, + = pozitivní stanovisko, - = negativní stanovisko, ? = pochybnost, / = „s ohledem na“ (srov. van Eemeren et al., 2007, s. 24). Premisy, které podporují stanovisko, jsou číslovány následujícím způsobem: podřazené argumenty se liší v desetinné úrovni (1.1; 1.1.1), vícenásobné argumenty mají odlišná čísla na stejné desetinné úrovni (1.1; 1.2), spojené argumenty mají stejné číslo, ale odlišují se písmenem (1.1a, 1.1b), implicitní premisy jsou uvedeny v závorce ((1.1)), premisy zachycující logické vyplývání jsou následované apostrofem (1.1') (srov. van Eemeren, Grootendorst, 2004).

Věnujeme-li se reflexi prostředků zvolených pro vymezení názorového střetu, všimněme si, že zatímco proponentova podpora teze je spojena s „hodnotovým“ argumentem zdůrazňujícím důstojnost, oponentův nesouhlas je zde vymezen jedinou námitkou, v níž je upozorňováno na potenciální zneužitelnost eutanazie. V názorovém střetu ohledně legalizace eutanazie jsou tak proti sobě prezentovány právě dva argumenty: hodnota důstojné smrti a protiargument spíše technického typu, který se týká konkrétních nedostatků či „děr“ při případné realizaci zákona.

Názorový střet je tedy vymezen tak, aby usnadňoval výchozí pozici zastánců eutanazie. Vymezení odpůrců a jejich pozice můžeme považovat za strategický manévr, v tomto případě volbu z topického potenciálu. Van Eemeren (2010, s. 93-94) popisuje topickou volbu jako „(ne vždy jasně ohraničený) repertoár možností pro provedení argumentačního kroku, které jsou mluvčímu k dispozici v určitém případě a konkrétním bodu diskurzu.“ Nejen, že jsou nám zde odpůrci představeni prostřednictvím jediné námitky, z dostupných možností je ovšem zvolena spíše slabší námitka. Také odpůrci legalizace eutanazie totiž často podporují svůj nesouhlas s eutanazií argumenty hodnotového typu. Příkladem může být odkaz na posvátnost každého života a z ní pramenící nutnosti chránit jej za každou cenu.² Zde ovšem podobný argument není k vymezení odpůrců zvolen, a vzhledem k tomu, že je námitka potenciální zneužitelnosti eutanazie prezentována jako klíčové vymezení jejich pozice (ř. 20-21), vzbuzuje tato formulace dojem, že se jedná o argument jediný nebo v nějakém smyslu pro odpůrce klíčový, a jeho případná neplatnost by měla vést k přehodnocení jejich stanoviska. Všimněme si, že námitka odpůrců je namířena přímo na stanovisko, nepokouší se zpochybnit či vyvrátit argument zastánců eutanazie. Odpůrci jsou tak nepřímým vymezením jako strana, která hodnotu důstojné smrti nezpochybňuje.

Ze strany proponenta je tedy strategicky manipulováno s představeným názorovým střetem v konfrontační fázi: formuluje jej sice jako smíšený střet, připouští tedy, že zastánci eutanazie jsou nuceni vypořádat se s námitkou odpůrců, zároveň ale v tomto střetu buduje výhodnější pozici pro zastávce, tím, že odpůrcům vkládá do úst námitku, s níž není natolik obtížné se vyrovnat, a že pozici zastánců líčí jako ze strany odpůrců nenapadnutou.

Má-li být takto vymezený názorový střet rozhodnut ve prospěch zastánců eutanazie, je třeba, aby se zastánci vypořádali s jedinou vznesenou námitkou. Námitka je napadena ústy Stephena Hawkinga. Role Hawkinga jako mluvčího zástupců eutanazie, je evokována v těch částech textu, kdy je Hawking představen jako podporovatel legalizace eutanazie (ř. 1, 12-13) a jako zastávce hodnoty důstojného umírání (ř. 2-3). Hawking tedy explicitně vystupuje v roli jednoho ze zástupců eutanazie a jeho výroky pak můžeme rekonstruovat jako protiargumenty vznesené k námitce protistrany.

Hawking explicitně předkládá návrh bezpečnostních opatření, která by měla být v zákonu zahrnuta, aby bylo zabráněno riziku ohrožení zranitelných osob: „Musí existovat záruky, že daná osoba skutečně chce ukončit svůj život a nejsou do toho tlačeni nebo to není učiněno bez jejich znalosti a souhlasu, tak jak to bylo v mém případě.“ Jeho návrh explicitně vymezuje typ ohrožení: jedná se o riziko, že by k eutanazii došlo, aniž byla pacientem

² Pro přehled typů argumentů proti eutanazii viz např. BBC 2014.

dobrovolně zvolena. Hawking identifikuje jako nežádoucí ty případy, v nichž je někdo k volbě smrti nucen, případně ty, kdy je pacient v bezvědomí, a rozhodnutí je tedy v rukou někoho jiného (ř. 15-16). Jeho reakce na námitku tedy spočívá v obecném vymezení bezpečnostních záruk, které mají vést k odmítnutí obavy odpůrců z možných rizik.

(-/1.2) (Liberalizace zákona neuvede do ohrožení zranitelné osoby, budou-li zavedena dostatečná bezpečnostní opatření.)

(1.2).1 V zákoně o legalizaci eutanazie musí existovat záruky, že daná osoba skutečně chce ukončit svůj život a není do toho tlačena nebo to není učiněno bez její znalosti a souhlasu.

((1.2).1') (Záruky, že daná osoba skutečně chce ukončit svůj život a není do toho tlačena nebo to není učiněno bez její znalosti a souhlasu, jsou dostatečnými bezpečnostními opatřeními.)

Všimněme si, že Hawking reakcí v premise (1.2).1 definičně omezuje dosud vágně využívaný pojem eutanazie. Jeho postup můžeme interpretovat jako využití techniky disociace, kdy mluvčí rozděluje pojem, který byl dosud publikem uvažován jako jednotný, do dvou pojmů: starý (pojem I), který je nahrazen novým (pojem II), který je nyní předkládán jako klíčový (srov. van Rees 2009: 5). V tomto případě dochází k tzv. disociaci užitě pro udržení stanoviska, k níž dochází v konfrontační fázi, kdy je původní stanovisko po kritice ze strany opozice disociováno do specifičtější interpretace, která se dokáže s námitkou oponenta úspěšněji vyrovnat (srov. van Rees, 2009, s. 60). Původně vágní pojem eutanazie je Hawkingovou reakcí nahrazen eutanazií ve specifickém smyslu, který se blíží významu „dobrovolné eutanazie“. Hawking omezuje zákon o legalizaci eutanazie na takový zákon, který zabezpečí dobrovolnost volby. Posun můžeme zaznamenat následujícím způsobem:

Prop.: +/1 [eut.] (Eutanazie by měla být legalizována.)

Op: -/1 [eut.] (Eutanazie by neměla být legalizována, protože uvede do ohrožení zranitelné osoby.)

Prop.: -/1 [eut. v obecném smyslu]. +/1 [dobrovolná eut.] (Ano, *eutanazie v obecném smyslu* by legalizována být neměla. Legalizovat však chceme pouze *dobrovolnou eutanazii*, která zranitelné osoby do ohrožení nepřivádí.)

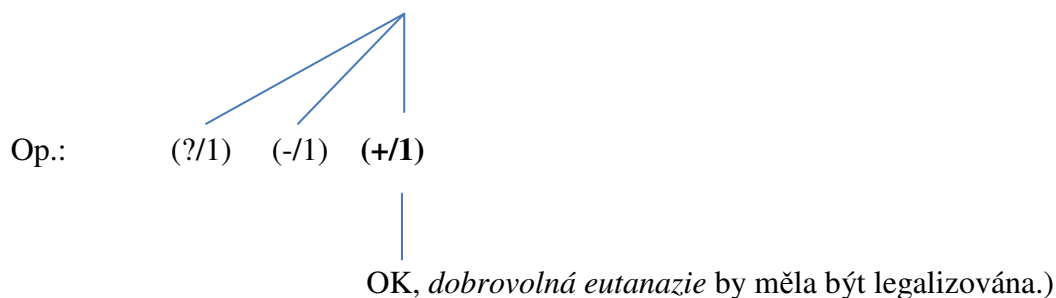
Van Rees si všímá, že rétorický efekt užití disociace v tomto případě spočívá v možnosti protagonisty učinit ústupek v interpretaci vlastního stanoviska, který je prezentován jako okrajový, a přitom budovat interpretaci, která mu sedí lépe, a kterou prezentuje jako klíčovou. Tímto způsobem může protagonista obejít kritiku, které se mu dostává. Může pozměnit stanovisko tak, aby pro něj bylo snazší jej ve světle předložené kritiky obhájit, zatímco zároveň vzbuzuje dojem, že své stanovisko udržel (srov. van Rees, 2009, s. 61).

Hawking ve zprávě posouvá v reakci na kritiku odpůrců význam pojmu eutanazie ve stanovisku tak, aby se stanovisko snadněji vyrovnalo s námitkou oponenta. Dobrovolná

eutanazie se vyrovnává s námitkou ohrožení zranitelných osob, je ovšem závislá na oponentově akceptaci implicitní premisy ((1.2).1'), podle níž záruka dobrovolné volby skutečně je dostatečným bezpečnostním opatřením. V textu není naznačeno, že by odpůrci platnost této premisy zpochybňovali – a nezvýznamnění jejich nesouhlasu tedy vzbuzuje dojem jejich předpokládané akceptace.

Po tomto kroku už nejsou v textu zmíněny další argumenty, ať z pozice zastánců eutanazie, nebo reakce odpůrců. Čtenář tak dostává informace o odpůrcích jako o aktérech, kteří jsou v argumentační pozici, v níž by měli akceptovat stanovisko protistrany. Došlo k reformulaci stanoviska, dialog se tím vrací zpět do konfrontační fáze, z hlediska dialogického profilu jsou nyní odpůrci opět v pozici, kdy mohou upravené stanovisko akceptovat, zpochybnit, či jej odmítnout. Slova Stephena Hawkinga figurují jako odmítnutí jediné námitky odpůrců eutanazie, a jím navržená úprava legalizace vede k revizi pojmu eutanazie k pojmu, který by měl vzhledem k námitce pro opozici přijatelný. Zároveň není zmíněna žádná jiná aktuální námitka či nesouhlas ze strany odpůrců. Jaký krok pravděpodobně činí odpůrci v této situaci? Novinová zpráva neprezentuje žádnou jejich další reakci, názorový střet tedy bude čtenářem interpretován jako (aktuálně) ukončený, a to ve prospěch zastánců, kteří se dokázali úspěšně vyrovnat s námitkou, oproti odpůrcům, jejichž absenci dalších kritických námitek můžeme interpretovat jako tichý souhlas se stanoviskem. V opačném případě bychom totiž očekávali alespoň nějaké indicie o pochybnostech či nesouhlasu protistrany. Nezvýznamňování reakcí jedné strany tedy můžeme považovat za poměrně silnou zbraň využitou autorem textu v jeho strategickém manévrování vzhledem ke čtenáři:

Prop.: (+/1) *Dobrovolná eutanazie* by měla být legalizována.

Budeme-li formulovat výše analyzovaný názorový střet mezi zastánci a odpůrci legalizace eutanazie jako argumentační vzkaz adresovaný obecnému publiku, můžeme jej rekonstruovat následujícím způsobem:

(1) (Odpůrci legalizace eutanazie by měli souhlasit s legalizací eutanazie.)

((1).1) (Dobrovolná eutanazie je přijatelná i pro odpůrce legalizace eutanazie.)

((1).1).1 Liberalizace zákona neohrozí zranitelné osoby.

((1).1).1.1 Bezpečnostní záruky zamezí ohrožení zranitelných osob.

Způsob, jakým je prezentován názorový střet mezi zastánci a odpůrci legalizace eutanazie, má tedy důsledky na úrovni argumentace, zaměříme-li se na pravděpodobný účinek na obecné publikum. V autorově představení názorového střetu můžeme sledovat využití strategického manévrování ve všech fázích takto modelovaného dialogu. Významným způsobem je využita volba z topického potenciálu, a to především ve strategii v konfrontační a otevírací fázi dialogu. V konfrontační fázi můžeme hovořit o posunu stanoviska prostřednictvím disociace tak, aby bylo možné snazším způsobem se vyrovnat s námitkou odpůrců: posun od vágního a napadnutého pojmu eutanazie k pojmu dobrovolné eutanazie naplňujícímu požadavky odpůrců. V otevírací fázi je významným strategickým manévrem modelování odpůrců a jejich východisek. Odpůrci jsou prezentováni jako poměrně slabý oponent, který útočí na stanovisko, k němuž vznáší jedinou námitku technického rázu. Po jejím odmítnutí už neformuluje další kritiku. I v tomto případě můžeme hovořit o topické volbě: specifické volbě jedné konkrétní (slabé) námitky z dostupného repertoáru pravděpodobně většího počtu silnějších námitek. Za strategické manévrování v uzavírací fázi můžeme považovat mlčení odpůrců, resp. nezmínění jejich možných dalších pochybností či námitek, které čtenář může interpretovat jako souhlas s reformulovaným stanoviskem.

2.2 Stephen Hawking: „zájmová skupina“ opozice podporuje eutanazii

V textu můžeme rekonstruovat i další typ podpory stanoviska (1). I v tomto případě je opět, ovšem odlišným způsobem, využito osoby Stephena Hawkinga. Konkrétně můžeme rekonstruovat argumentační podporu, zaměříme-li se na Hawkinga a jeho vyjádření ve prospěch eutanazie v konfrontaci s jeho specifickými vlastnostmi jako mluvčího. Není totiž důležité jen to, co Hawking říká, ale jako kdo to říká. Všimněme si vlastností, jejichž prostřednictvím je Hawking prezentován. Čtenáři je přiblížen jako nevléčitelně nemocný člověk (ř. 4-5) a prostřednictvím dramatické epizody, v níž mu po zápalu plic hrozí tzv. nedobrovolná eutanazie (ř. 10-11). Obě tyto identity čtenáři umožňují podřadit jej pod již známou kategorii zranitelných osob, jejichž zájmy chtějí hájit odpůrci eutanazie. Nejen, že Hawking může do této skupiny spadat v širším smyslu – jako nevléčitelně nemocný a nepohyblivý člověk neschopný komunikovat bez počítačového syntetizéru, a u kterého je pravděpodobné, že se jej tato kategorie může v budoucnosti týkat. Hawking je kategorizován jako někdo, kdo již v této skupině figuroval i v užším smyslu – jako člověk, který byl po vážné operaci v bezvědomí, a kterému hrozilo, že rozhodnutí o jeho smrti bude učiněno bez jeho znalosti a souhlasu (srov. ř. 16).

Zmíněné Hawkingovy vlastnosti nám tedy umožňují identifikovat jej jako příklad zranitelných osob. Díky informacím o střetu mezi obhájci a odpůrci legalizace eutanazie víme, že zájem chránit zranitelné osoby je klíčovou vlastností vymezující odpůrce eutanazie. Hawking tedy figuruje jako příklad osob, jejíž zájmy chce opozice zastupovat. Zároveň ovšem vidíme, že Hawking podporuje právo umírajících lidí na důstojnou smrt. Inklinuje tedy k pozici zastánců legalizace eutanazie. V argumentačním schématu argumentu z příkladu jsou oddělené fakty reprezentovány jako specifické případy něčeho obecného: na základě specifických percepí se činí generalizace (srov. van Eemeren et al., 2007, s. 155). V našem

případě tedy Hawking figuruje jako konkrétní příklad obecného trendu: na základě toho, co říká on, jako zranitelné osoba, můžeme očekávat, že podobné stanovisko zastávají i ostatní zranitelné osoby.

Útok vedený prostřednictvím volby příkladu Stephena Hawkinga a jeho konkrétních identit můžeme interpretovat jako útok na relevanci pozice odpůrců eutanazie. Zastupují odpůrci eutanazie „skutečné“ zájmy skupiny ohrožených lidí? Pokud nemocní – a to dokonce i takoví, kteří zažili stav bezprostředního ohrožení – podporují hodnotu důstojné smrti a tedy legalizaci eutanazie, pak se zdá, že jejich „zájmová skupina“ o jejich služby nemá zájem a odpůrci eutanazie by měli své stanovisko přehodnotit. Argumentaci, kterou je možné na základě Hawkingových vlastností rekonstruovat, je následující:

(1) (Odpůrci legalizace eutanazie by měli souhlasit s legalizací eutanazie.)

((1).1) ...

((1).2) (Osoby, jejichž zájmy odpůrci eutanazie zastupují, podporují legalizaci eutanazie.)

((((1).2).1) (Příklad Stephena Hawkinga ukazuje, že osoby, jejichž zájmy zastupují odpůrci eutanazie, podporují legalizaci eutanazie.

(((((1).2).1).1) (Stephen Hawking je člověk, jehož zájmy zastupují odpůrci eutanazie.)

((((((1).2).1).1).1) (Stephen Hawking je ve skupině zranitelných lidí.)

((((((1).2).1).1).1).1) Stephen Hawking trpí nevléčitelnou nemocí.

((((((1).2).1).1).1).2) Stephen Hawking zažil situaci, kdy byl ohrožen nedobrovolnou eutanazií.

((((1).2).1).2) Stephen Hawking podporuje legalizaci eutanazie.

(((((1).2).1).2.1) Stephen Hawking si myslí, že lidé mají právo ukončit svůj život důstojně.

(((((1).2).1).2.2) Stephen Hawking podpořil v rozhovoru BBC legalizaci eutanazie za předpokladu bezpečnostních záruk.

Ani v případě této argumentační větve nemůžeme hovořit o explicitním předkládání stanoviska a argumentace, nicméně premisy, které jsou nám explicitně známé, modelují Stephena Hawkinga způsobem, který umožňuje vyvozovat další podporu. Opět, explicitně prezentované informace vedou čtenáře k dalším krokům: vyvozování implicitních premis a závěrů. Explicitně článek zmiňuje Hawkingovu podporu eutanazie a vlastnosti, které jej umožňují zahrnout do skupiny ohrožených osob. Tím, co je řečeno, a jak je to řečeno, jsou tedy čtenáři vedeni konkrétním směrem: k podpoře závěru, že odpůrci, tak jak jsou zde prezentováni, by měli přehodnotit svůj odpor k eutanazii. V tomto případě můžeme hovořit o argumentační strategii v argumentační fázi dialogu, v níž je klíčovým komponentem volba z topického potenciálu. Volba vlastností a epizod, jimiž je Hawking prezentován, má

důsledky na rovině argumentace. Můžeme říci, že voleny jsou právě ty identity, které nejvhodnějším způsobem přispívají k obrazu Hawkinga jako příkladu ohrožených osob; obraz ohrožené osoby je přitom umocněn velmi příhodnou volbou konkrétní dramatické epizody z Hawkingova života, která explicitně koresponduje definici hrozby nedobrovolné eutanazie.

3 Závěr

Východiskem textu byl předpoklad, že novinové zprávy mají určitý argumentační potenciál, a že s využitím nástrojů pragma-dialektiky je možné tuto poněkud subtilnější argumentaci rekonstruovat a analyzovat. V textu byl představen koncept strategického manévrování jako snaha o udržení rovnováhy mezi dialektickou správností a rétorickou úspěšností, a jako možné manévrování v mantinelech novinové zprávy, bylo uvažováno specifické prezentování událostí a aktérů.

V případové studii zprávy agentury Reuters je možné identifikovat názorový střet mezi autorem zprávy v roli proponenta a čtenáři článku v roli oponenta. Na základě předložených tvrzení byla rekonstruována argumentace, v níž je stanovisko na nejvyšší úrovni podporováno dvěma argumentačními větvemi:

- (1) (Odpůrci legalizace eutanazie by měli souhlasit s legalizací eutanazie.)
 - ((1).1) (Dobrovolná eutanazie je přijatelná i pro odpůrce legalizace eutanazie.)
 - ((1).2) (Osoby, jejichž zájmy opozice zastupuje, podporují legalizaci eutanazie.)

Všimněme si, že předložené argumenty, kterými je cíleno na získání podpory čtenářů, budují obraz odpůrců eutanazie jako argumentačně i personálně vyprázdněné strany: nejen, že jí nezbyvá žádný relevantní argumentační obsah a je pro ni přijatelný návrh propozice, ovšem i její původní zájmová skupina se přiklání k protistraně. Čtenář zprávy, který je v pozici předem nerozhodnutého posuzovatele, kterému jsou předkládána „fakta“, by měl na základě tohoto obrazu podpořit naznačené důsledky: odpůrci eutanazie by měli přehodnotit své stanovisko.

Jak stanovisko, tak argumenty, jsou v této úrovni pouze implicitní, nevyjádřené. Jak jsem se ovšem pokusila ukázat, je možné je vyvodit na základě výběru a formulace explicitních premis na nižší úrovni. Tento rys můžeme považovat za autorovo specifické vypořádání se s limity, které klade žánr novinové zprávy: novinářům není umožněno otevřeně předkládat stanoviska a argumentaci. A znemožňuje-li žánr novinové zprávy formulovat argumentaci explicitně, existují strategie, které tento zákaz obcházejí. V textu jsem předložila analýzu dvou takových strategií. V prvním případě byly představeny prostředky užití k budování strategie, která cílí na ovlivnění čtenářů při jejich vnímání průběhu a výsledku argumentační pře mezi odpůrci a zastánci legalizace eutanazie. Ve druhém případě spočívá autorovo budování strategie ve volbě vhodných vlastností při popisu Stephena Hawkinga.

Literatura

GRECO-MORASSO, S. (2014) Contextual Frames and Their Argumentative Implications: A Case Study in Media Argumentation. *Discourse Studies*, vol. 14, no. 2, s. 197-216.

Dostupné z WWW: <<http://dx.doi.org/10.1177/1461445611433636>>.

VAN EEMEREN, F. H. – Grootendorst, R. (2004) *A Systematic Theory of Argumentation: The Pragma-dialectical Approach*. Cambridge: Cambridge University Press. Dostupné z WWW:

<https://books.google.cz/books?id=zwrT59ghp9UC&hl=cs&source=gbs_navlinks_s>.

VAN EEMEREN, F. H. – GROOTENDORST, R. – SNOECK HENKEMANS, A. F. (eds.) (2013) *Fundamentals of Argumentation Theory: A Handbook of Historical Backgrounds and Contemporary Developments*. New York: Routledge. Dostupné z WWW:

<https://books.google.cz/books?id=vjb8AQAAQBAJ&hl=cs&source=gbs_navlinks_s>.

VAN EEMEREN, F. H. – HOUTLOSSER, P. (2008) Seizing the Occasion: Parameters for Analysing Ways of Strategic Manoeuvring. In van Eemeren, F. H. – Garssen, B. (eds.) *Pondering on Problems of Argumentation: Twenty Essays on Theoretical Issues*. Amsterdam: Springer, s. 3-14. Dostupné z WWW: <https://books.google.cz/books?id=nk7cdPiF-j4C&hl=cs&source=gbs_navlinks_s>.

VAN EEMEREN, F. H. – HOUTLOSSER, P. (2006) Strategic Maneuvering: A Synthetic Recapitulation. *Argumentation*, vol. 20, no. 4, s. 381-392. Dostupné z WWW:

<<http://dx.doi.org/10.1007/s10503-007-9037-z>>.

VAN EEMEREN, F. H. – HOUTLOSSER, P. (2005) Theoretical Construction and Argumentative Reality: An Analytic Model of Critical Discussion and Conventionalised Types of Argumentative Activity. In Hitchcock, D. – Farr, D. (eds.) *The Uses of Argument. Proceedings of a Conference at McMaster University, 18-21 May 2005*. Hamilton: Ontario Society for the Study of Argumentation, s. 75-84. Dostupné z WWW:

<<http://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1423&context=ossaarchive>>.

VAN EEMEREN, F. H. – HOUTLOSSER, P. (2003) The Development of the Pragma-dialectical Approach to Argumentation. *Argumentation*, vol. 17, no. 4, s. 387-403. Dostupné z WWW: <<http://dx.doi.org/10.1023/A:1026338402751>>.

VAN EEMEREN, F. H. – HOUTLOSSER, P. (2002). Strategic Maneuvering. In van Eemeren, F. H. – Houtlosser, P. (eds.) *Dialectic and Rhetoric: The Warp and Woof of Argumentation Analysis*. Dordrecht: Springer, s. 131-159. Dostupné z WWW:

<https://books.google.cz/books?id=yc8hBQAAQBAJ&hl=cs&source=gbs_navlinks_s>.

VAN EEMEREN, F. H. – HOUTLOSSER, P. – SNOECK HENKEMANS, A. F. (eds.) (2007) *Argumentative Indicators: A Pragma-dialectical Study*. Dordrecht: Springer.

Dostupné z WWW:

<https://books.google.cz/books?id=H6Wk9I5TsI0C&hl=cs&source=gbs_navlinks_s>.

VAN EEMEREN, F. H. (2010) *Strategic Maneuvering in Argumentative Discourse: Extending the Pragma-dialectical Theory of Argumentation*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. Dostupné z WWW:

<https://books.google.cz/books?id=Nwf5AOEBWJwC&hl=cs&source=gbs_navlinks_s>

KEEBLE, R. (2006) *The Newspapers Handbook*. New York: Taylor & Francis.

VAN REES, A. (2009) *Dissociation in Argumentative Discussions: A Pragma-dialectical Perspective*. Dordrecht: Springer. Dostupné z WWW:

<https://books.google.cz/books?id=EE8YMWvQT6cC&hl=cs&source=gbs_navlinks_s>.

Zdroje

BBC. (2013) Stephen Hawking on death, disability, and humour [cit. 2014-12-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.bbc.com/news/science-environment-24120574>>.

BBC. (2014) Anti-euthanasia arguments [cit. 2014-12-15]. Dostupné z WWW: <http://www.bbc.co.uk/ethics/euthanasia/against/against_1.shtml>.

REUTERS. (2013) British cosmologist Hawking backs right to assisted suicide [cit. 2014-12-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.reuters.com/article/2013/09/17/us-britain-hawking-idUSBRE98G0OV20130917>>.

Iva Svačinová

KFI FF MU Brno

217195@mail.muni.cz